

УДК 372.832(045)

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР ВІДНОВЛЕННЯ БАЛАНСУ
МІЖ ОСВІТОЮ ТА ЖИТТЯМ**

А.С.Киричук

Анотація. Статтю присвячено проблемі порушення балансу між теоретичною та діяльнісною складовими процесу навчання у вищих навчальних закладах України, запропоновано шляхи розв'язання даної проблеми через використання компетентнісного підходу до освіти дорослих.

Ключевые слова: компетенція, компетентность, ключевые компетентности, общеотраслевые компетентности, предметные компетентности, модель обучения.

Анотація. В статті розглянуті причини та наслідки порушення балансу між теоретичною та діяльністю складовими процесом освіти в вищих навчальних закладах України, запропоновані шляхи вирішення даної проблеми за допомогою використання компетентного підходу до освіти дорослих.

Ключові слова: компетентність, компетентності, ключові компетентності, загальногалузеві компетентності, предметні компетентності, модель освіти.

Summary. In the article causes and effects of violation of balance are considered between theoretical and activity by the constituents of process of education in higher educational establishments of Ukraine, and also the ways of decision of this problem are offered.

On the basis of the conducted research, conclusions are done about efficiency of competence approach in teaching of students of higher educational establishments as a factor of proceeding in balance between education and life.

Keywords: jurisdiction, competence, keys a competence, subject competence, teaching model.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується швидкими трансформаційними змінами у всіх сферах життя. Система освіти як базовий елемент формування свідомості людини реагує на практично некерований та не прогнозований процес соціальних переворотів переформатуванням стратегічних орієнтирів та продукуванням нових технологій навчання і, як наслідок, становленням нової освітньої парадигми. Вона має задовольняти потреби суспільства та держави у самодостатніх креативних особистостях, здатних швидко орієнтуватися та обирати способи діяльності, адекватні умовам, що склалися у конкретній ситуації. Сукупність згаданих якостей може бути охарактеризована як компетентність особи, а освітня парадигма, що забезпечує формування цих якостей – компетентною.

Аналізуючи освіту як соціальне явище, покликане реалізовувати у суспільстві важливу функцію підготовки людини до реалій життя, закордонні дослідники Г.Драйден та Д.Вос вважають глобалізаційні процеси причиною необхідності здійснення революції у навчанні. «Справжня революція в навчанні полягає не лише в змісті шкільної системи. Вона полягає в навчанні того, як учитися, як думати, у вивченні нових методів, які ви можете використати для розв'язання будь-якої задачі, що виникає перед вами в будь-якому віці» [1, с. 122].

Саме тому компетентно орієнтований підхід до формування змісту та процесу навчання стає новим концептуальним орієнтиром для усіх ланок системи освіти України.

Метою цієї статті є розкриття змісту понять «компетентність» та «компетентності», з'ясування співвідношення цих дефініцій між собою, а також визначення ієрархії компетентностей, що мають бути сформовані у сучасного студента вищого навчального закладу.

Детальний аналіз стану викладання дисциплін у вищій школі на сьогодні дозволяє дійти висновку про наявність трьох підходів щодо організації освітнього процесу у ВНЗ:

- орієнтація на **зміст** навчання (*знаннява модель*) через дотримання навчальних планів і програм;
- орієнтація на **процес** навчання (*процесуальна модель*) аналіз явищ і процесів, що відбуваються під час навчання;
- орієнтація на отримані навчальні **результати** (*компетентнісна модель*) у вигляді системи ціннісних орієнтацій, ставлень, знань, умінь, навичок, способів діяльності і т.д., необхідних молодому фахівцю.

Філософським підґрунтям виникнення та розробки компетентного підходу в освіті може бути думка про те, що «світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів життя й засобів сполучення, вимагає зовсім нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій» [2, с. 14].

Ідеї компетентного підходу як принципу навчання відображено у працях багатьох закордонних учених і практиків (Laura H. Salganik, Dominique S. Rychen, Urs Moser, John W. Konstant, Spector, J. Michael de la Teja, Marion F.Scott, Sheinker Alan та ін.). Однією з перших публікацій, присвяченій проблематиці компетентного підходу до навчання, стала стаття D. Mc Clelland «Тестувати компетентність, а не інтелект» [3, с.7-8].

До дискусії, започаткованої у США в 70-х роках ХХ століття, щодо проблем взаємодії людини із швидкозмінним середовищем, приєднались провідні країни світу. З часом ці питання привернули увагу міжнародних організацій, що працюють у сфері освіти (ЮНЕСКО, ПРООН, ЮНІСЕФ, Організація Європейського співробітництва та розвитку, Рада Європи і т.п.). На саміті держав-членів ООН, що відбувся у 2000 році, було затверджено важливий для системи освіти документ – Цілі розвитку тисячоліття ООН. Важливою складовою вказаного документу стала реалізація проекту ПРООН «Освітня політика та освіта рівний – рівному» [4], в рамках якого зніційовано низку дискусій, що

стосуються модернізації змісту освіти та формування у молоді ключових компетентностей.

Серед російських дослідників, які працюють над проблемами концептуального обґрунтування та практичного впровадження у навчальний процес компетентнісного підходу, варто виокремити І.Зимню, В.Красєвського, А.Хуторського, М.Чошанова, Л.Філатову та ін.

В Україні процес упровадження компетентнісного підходу в освіті на рівні Академії педагогічних наук України координує віце-президент АПН, академік О.Савченко. У розробку концепції компетентнісної освіти значний внесок зробили вітчизняні науковці: Н.Бібік, Л.Вашенко, Л.Локшина, О.Овчарук, Л.Паращенко, С.Трубачова, Ю.Мальований, О.Сухомлинська та багато інших.

Актуальним сьогодні є компетентнісний підхід до результатів навчання, який, орієнтуючись на сучасний ринок праці, дозволяє особі оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства та готують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. «Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя» [5, с. 6].

Досліджуючи природу компетентнісного навчання, виокремлюють дві базових дефініції: «компетенція» та «компетентність». Аналіз праць, присвячених цій проблемі, дозволяє зробити висновок про неоднозначність трактування цих понять та застосування їх в одному контексті, як тотожних. Н.Бібік вважає, що «...запозичення термінології з зарубіжних видань через неточності перекладу внесло безліч непорозумінь у з'ясування явищ, які за своєю суттю не є новими ні для української термінологічної традиції, ні для педагогічної дійсності» [5, с. 45].

Найбільш використовуваними у сучасній педагогічній науці, що визнаються в тому числі й українськими дидактами, є визначення названих вище базових понять компетентнісної освіти, запропоновані російським вченим А. Хуторським. Він пропонує визначати компетенцію, як «... сукупність взаємопов'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, способів діяльності), закладених по відношенню до визначеного кола предметів та процесів та необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них». У той же час, під компетентністю розуміється «... володіння людиною відповідною компетенцією, включаючи її особистісне ставлення до неї та предмета діяльності» [6].

У книзі відомого дослідника Джона Равена «Компетентність в сучасному суспільстві» подається тлумачення поняття «компетентність» через перелік 39 важливих, на його думку, компетентностей. Їх детальний аналіз дає підстави для виокремлення чотирьох базових категорій, що характеризують компетентність особи – готовність, впевненість, здатність, відповідальність [7, с. 14-15].

Перехід до компетентнісно-орієнтованого навчання не може бути реалізовано без перегляду та внесення змін до змісту освіти та визначення й ідентифікації компетентностей, які з позиції співіснування в сучасному суспільстві є найбільш важливими, базовими, ключовими.

Так Міжнародною комісією Ради Європи було сформульовано низку базових соціальних умінь, якими має володіти особа: вивчати – шукати - думати - співпрацювати - діяти – адаптуватись [8, с. 5 - 15].

На цій основі Європейською радою та Єврокомісією було запропоновано перелік восьми ключових компетенцій для навчання упродовж життя, якими повинен володіти кожний європеець, що включає навички рахування та письма; базові компетентності в галузі математики, природничих наук та технологій; іноземні мови; інформаційні та комунікаційні технології; здатність та вміння навчатись; соціальні навички; підприємницькі навички; загальна культура та етика [8, с. 4-8].

Узагальнення здобутків європейських та вітчизняних учених дало можливість учасникам робочої групи з питань запровадження компетентнісного підходу, створеної в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», запропонувати орієнтовний перелік 7 ключових компетентностей: загально навчальна; загальнокультурна; громадянська; підприємницька; соціальна; компетентності з ІКТ; здоров'язберігаюча [9, с. 90].

На сучасному етапі в Україні задля визначення результативності освітнього процесу окреслено наступні ключові компетентності: навчальна; соціальна; компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій; економічна (підприємницька); загальнокультурна; валеологічно-оздоровча; громадянська [10, с. 19].

Отже, **ключові компетентності** визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурно доцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні, соціальні та інші проблеми [11, с. 2].

Дискусія науковців та практиків у галузі освіти дозволила виокремити інші рівні компетентностей, що мають бути сформовані у сучасного фахівця впродовж навчання у ВНЗ, а саме:

- **загальногалузеві компетентності**, яких набуває особа упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі і «які відбиваються у розумінні «способу існування» відповідної галузі – тобто того місця, яке ця галузь займає у суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці в рамках культурно доцільної діяльності для розв'язування індивідуальних та соціальних проблем;

- **предметні компетентності**, яких набуває особа упродовж вивчення того чи іншого предмета, навчальної дисципліни у всіх класах середньої школи, вищого навчального закладу протягом конкретного навчального року або ступеня навчання [12, с. 5-6].

Це дає підстави для визначення та характеристики рівнів (якості) готовності студента (випускника) ВНЗ до професійної діяльності та виконання ним своїх функціональних обов'язків.

- **рівень елементарної готовності** припускає наявність у студента (випускника) системи мотиваційних стимулів для професійної діяльності, віддзеркалює достатній об'єм теоретичних знань для виконання ним своїх посадових обов'язків, однак засвідчує недостатню сформованість практичних умінь, навичок та способів діяльності;

- **рівень репродуктивної готовності**, що припускає здійснення студентом (випускником) своїх функціональних обов'язків за готовими орієнтирами, конкретними технологіями без творчого пошуку;

- **компетентнісний рівень** готовності фахівця до здійснення своїх функціональних обов'язків на високому професійному рівні, через застосування різноманітних прийомів, методів та способів діяльності та їхнього креативного поєднання. Особливою характеристикою цього рівня є наявність науково-дослідницької компетенції.

Повноцінне входження України до Єдиного Європейського освітнього простору детермінує переорієнтацію української системи освіти від використання суто чи переважно знаннєвої моделі навчання до широкого застосування процесуальної та різнобічної моделі організації навчального процесу, від академічних норм оцінювання до комплексної оцінки професійної і соціальної підготовленості випускників ВНЗ.

Це зрушення означає трансформацію «системи вищої освіти у напрямі більшої адаптації до світу праці в довгостроковій перспективі, а також до освоєння освіти упродовж усього життя» [13, с. 2].

Теоретичний аналіз концепції компетентнісного підходу в освіті засвідчив її системний, різноплановий та багатосторонній характер, а також окреслив її основні ідеї та характерні особливості, а саме:

- компетентність інтегрує у собі інтелектуальну та діяльнісну складову змісту навчання;
- до складу компетентності поряд із когнітивною та діялісно-процесуальною включено також ціннісну, мотиваційну, етичну, соціальну та інші компоненти змісту навчання;
- компетентність виявляється у здатності мобілізувати засвоєні знання, уміння, навички, способи діяльності, а також суб'єктивний досвід особи у конкретній ситуації;
- поняття компетентності інтерпретує навчання з позиції отриманого результату;
- компетентнісний підхід до процесу та результатів навчання включає в себе ідентифікацію основних умінь;
- компетентності формуються під впливом формального, неформального та поза формального середовища;
- компетентності проявляються та формуються у діяльності;
- виникнення компетентнісного підходу відбулося у відповідь на виклик стрімко змінного життя;
- поняття «компетенція» передбачає здатність особи змінитися у відповідь на виклик конкретної ситуації, зберігши цілісність світогляду та цінностей;
- «компетентність» - це інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника вузу для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності [13, с. 8-12].

Отже, аналіз понять «компетенція» та «компетентність» засвідчив спільне джерело їхнього походження, а саме – інтеграцію мотиваційної, знаннєвої та діялісної складових процесу навчання.

Було з'ясовано, що за змістом поняття «компетенція» вужче, ніж поняття «компетентність», тому що включає знання й розуміння: 1) як діяти; 2) як бути. Це предметна область, у якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє **готовність до виконання** діяльності.

В той час як поняття «компетентність» характеризує результат підготовки випускника ВНЗ для виконання діяльності в певних професійних та соціально особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним **обсягом і рівнем знань та досвіду** у певному виді діяльності. Тому поняття компетентності виявляє потенціал, що проявиться ситуативно [15].

Також окреслено зміст та роль загально галузевих та предметних компетентностей у формуванні

особистості молодого фахівця у ВНЗ. Запропоновано на цій основі характеристику рівнів готовності студентів (випускників) ВНЗ до виконання ними професійних обов'язків.

Таким чином, зміна вектору цілей навчання від знань до компетентностей дозволить вирішувати проблему, характерну для вищої ланки системи освіти України. На сучасному етапі ця проблема полягає в успішному оволодінні студентами сукупністю теоретичних знань при не достатній сформованості умінь їх використовувати для розв'язання конкретних задач та у проблемних ситуаціях. Тому компетентісний підхід слід розглядати як фактор відновлення балансу між освітою та життям.

Література

1. ДраДрайден Гордон, Вос Джанет. Революція в обучении. Научить мир учиться по-новому / Г. Драйден, Д.Вос - М., "Парвинз", 2003. – 670 с.
2. Тоффлер Е. Третья хвиля / Е. Тоффлер – К.: Вид. дім "Всесвіт", 2000 – 480 с.
3. McClelland D.C. Testing for Competence Rather Than for „Intelligence“// American Psychologist, 1973. Vol.28, №1. P.1-14
4. Програма розвитку ООН (ПРООН) / проект. Доступ: ukraine.unv.org/nc/ua/shcho-mi-robimo/print.html.
5. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека освітньої політики) / [Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. та ін.]. – К: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
6. Хуторской А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций // Интернет-журнал „Эйдос“. – 2005. – 12 декабря. <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.
7. Сень Л.В. Развитие компетентісно орієнтованого навчання за кордоном. Матеріали регіонального науково-практичного семінару „Професійні компетенції та компетентності вчителя“, 28-29 листопада 2006 р. - Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2006- С. 14- 17.
8. Овчарук О.В. Развитие компетентісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. - К.: „К.І.С.“, 2004. - 112 с.
9. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. - К.: „К.І.С.“, 2004. - С.90.
10. Т.М. Смагіна. Громадянська компетентність у контексті особистісного виміру . Доступ: <http://studentam.net.ua/content/>
11. Пометун О.І. Компетентісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів. - К.: Презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10. 2004 р. - 10 с.
12. Там само, С.5-6.
13. Тушева В.В. Компетентісний підхід в системі вищої педагогічної освіти /Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Інтегративний характер ціннісних вимірів освіти в стандартах Болонського процесу», травень 2008 року. - Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет. Доступ: http://www.bdpu.org/scientific_published/conf_2008.
14. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / За заг. редакцією В.Д.Шинкарука - К.: МОН України, ІТІЗО, 2008. – 386с.
15. ROHÁČOVÁ T. Učebné kompetencie – výzva súčasnej edukácie / Tatiana Roháčová - 2010. In: Rozvoj všeobecných kompetencií študentov v podmienkach technologického vzdelávania na Katedre humanitných vied : zborník recenzovaných vedeckých prác. - Prešov : FVT TU, 2010 S. 92-96. - ISBN 978-80-553-0467-0